

Per Gunnar Evander – Det sista äventyret

Gestaltandet av Jimmy Matsson

Av Natalie Silfverberg

2020-02-25

Människorna i tunnelbanevagnen omkring dig står tätt packade och du känner hur någon dunkar mot din rygsäck och sakta blir din syn allt mer suddig, är det inte för varmt? Du kan inte längre andas och kanske önskar du att få försvinna. Eller så sitter du i bilen och känner, inget. Bara önskan av att aldrig mer behöva göra något eller bry sig. Vika för tomheten. Detta är inte ovanliga beskrivningar av psykisk ohälsa i form av panikattacker eller depression men på 1970 talet var det inte som nu. Därav blev just "Det sista äventyret" en av de viktigaste böckerna bland Evanders titlar och onekligen har karaktärgestaltandet varit något som fångat många av hans läsare. Därför tänker jag nu sammanfatta gestaltningen av Jimmy Matssons liv och slutligen förklara varför just detta är så pass central och viktig för boken.

Karl Erik Matsson eller även kallad Jimmy är till en början en relativt vanlig person som försöker att leva efter sin moders förväntningar och samhällets flesta normer. Han tjänstgör inom militären en kort tid och sköter sig relativt bra även om han utvecklar lite underliga beteenden. Han och ett gäng män brukade skämtsamt hälsa på en lyktstolpe på kaserngården, men efter att de andra slutade med det fortsatte Jimmy. Lyktstolpe-hälsningen formades till ett nästan tvångsmässigt beteende hos Jimmy som läsaren förstår och uppfattar medan Jimmy själv väljer att rationalisera det hela till att han gör det frivilligt. Rationalisering är en försvarsmekanism som är vanlig och omnämnd när det kommer till psykologilektioner på gymnasienivån. Överlag ökar Jimmys excentriska och förbryllande beteenden och slutligen leder detta till att han blir frikallad.

När han kommer hem hälsas han inte med allt för glada miner utan mest sin moders tjat om "vad skulle pappa ha sagt om detta om han var vid liv?". Han förstår att hans mamma ser honom som en besvikelse och han kämpar därför istället med att hitta ett jobb vilket slutligen kommer att leda honom till en grundskola som behöver en vikarie. Jimmy trivs med sitt jobb och han verkar må övervägande bra, han har nu jobb och en flickvän vid namn Kerstin som främst beskrivs som sympatisk, dock verkar deras relation inte vara mer än bekväm ur Jimmys synvinkel. Detta är säkerligen en bidragande faktor till varför Jimmy inleder en kärleksrelation med en av sina elever Helfrid.

Det är just i Jimmys och Helfrids relation som vi ser hur Jimmy allt mer förändras och börjar må allt sämre. Han blir väldigt orolig, svartsjuk och har dessutom svårt att hålla sitt temperament i styr. Även om Jimmy redan tidigare har visat tecken på att hans psykiska hälsa allt mer börjar changera så är det först nu som Jimmy själv börjar förstå att något inte är helt rätt. Isen i halsen som förut försvann om han gnuggade sin strupe med handen försvinner inte

lika enkelt och hans syn blir allt sämre. Allt detta tillsammans med relationsproblem med Helfrid och en bruten förlovning med Kerstin blir droppen för Jimmy, och han bryter ihop mentalt. Galenskap är något som skulle kunna beskriva Jimmy när han våldsamt slår omkring sig, bryter sig in i en butik och slutligen hamnar på ett mentalsjukhus relativt omedveten om varför han är där. Faktum är dock att det Jimmy lider av är mental ohälsa i form av främst depression och ångestattacker.

Jimmy befinner sig en tid i ett töcken av tomhet och stark medicinering men slutligen möter han Alec, en av psykiatrikerna på mentalsjukhuset som erbjuder Jimmy en alternativ behandling. Detta tar Jimmy till en Herrgård där han möter andra patienter och en av dessa är Bruno. Bruno är en tyst man som visar tecken på självmordsbenägenhet och dessutom gråter ofta men tillsammans med Jimmy tar de sig på äventyr tillsammans med en roddbåt. Det hela betyder mycket för Jimmy speciellt när Bruno beskriver detta som deras äventyr. Äventyren med Bruno kombinerat med Alecs samtalsterapi leder till att Jimmy mår allt bättre och tar sig sakta ur sin depression samtidigt som ångesten påverkar honom allt mindre.

Vad är det då som gör just Jimmy och gestaltandet av honom så säreget och fascinerande?

Det som gör gestaltningen av Jimmy så säregen är hur man som läsare får följa karaktären från det grånormala till en allt mer mörkare värld av depression. Vi får alltså en insyn på insjuknandet och den allt mer försämrade psykiska hälsan som sällan gestaltas. I många böcker är karaktärer antingen glada eller så lider de av psykisk ohälsa och om karaktären mår dåligt får vi sällan en så djup förståelse om hur karaktären hamnade i måendet. Jag hade en lärare som läste "The tell-tale heart" av Edgar Allan Poe för oss elever, därefter frågade hon om vi fann berättelsen skrämmande. Många tyckte den var skrämmande men jag räckte upp min hand och påstod att den inte var läskig varpå min lärare ville ha en förklaring. Jag resonerade att karaktären i berättelsen var galen och mördade en oskyldig man vilket är obehagligt men inte läskigt, för det som är läskigt är hur små skillnader som ibland kan skilja oss "normala" från just galenskap. Även här finns ett liknande resonemang. Om berättelsen om Jimmy istället hade börjat när han låg inlagd på mentalsjukhuset hade hela karaktärs gestaltningen och utvecklingen av psykisk ohälsa gått förlorad och på så vis även berättelsens kärna som gör den unik och fortsatt relevant.

En annan punkt som onekligen måste omnämnas är just tiden som boken skrevs och om just valet av att huvudpersonen skulle vara en man som gör berättelsen extraordinär. Genom historien har psykisk ohälsa ofta varit tabubelagt vilket lett till att få väljer att prata om det eller ännu mindre att gestalta det. Under 1970 talet var denna tabu inte fullt bruten vilket skapar en större respekt för Evanders mod och dessutom dennes skicklighet då just hans bok om detta ämne kom att bli så folkkär och viktig för den svenska litteraturen och samhälleliga utveckling.

Något som är ännu mer fascinerande är att författaren valde att gestalta en berättelse om psykisk ohälsa med hjälp av en manlig huvudkaraktär. I regel brukar män med psykisk ohälsa i litteratur gestaltas som våldsamma monster och även om Jimmy visar ett aggressivt beteende så är berättelsens fokus riktad mot hans depression. Alltså bryter boken mot tabun om psykiska ohälsa samtidigt som den belyser mäns psykiska ohälsa på ett mycket mer verklighetsförankrat och värdigt sätt. Evander är således en mycket skicklig författare i sin

aldeles egna klass som förtjänar ett större intresse speciellt ifrån min generation som sällan vill se tillbaka på hur vi hamnade i denna revolution av nästan tabulöshet rörande mental ohälsa och acceptans. Evanders böcker har således en stor betydelse för alla generationer och även min generation måste därför stänga av Instagram en stund och ta sig tiden att förstå hans verks betydelse och hans skickliga författarskap som håller det hela så fruktansvärt levande och realistiskt än idag.